

Лекція № 4. Становлення і розвиток мовлення дітей раннього та дошкільного віку

План

1. Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку:
 - а) першого року життя;
 - б) другого року життя;
 - в) третього року життя.
2. Мовленнєвий розвиток молодших дошкільників (3–5 років).
3. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку (5–6/7 років).
4. Статеві характеристики мовленнєвого розвитку дошкільників.

1. Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку

Раннє дитинство щодо розвитку мовлення поділяється на *два періоди*: підготовчий (1 місяць – 1,5–2 роки) та період оформлення самостійного мовлення (1,5–2–3 роки) (Г. Розенгарт-Пупко).

Перший рік життя – це підготовчий період, поділяється на три етапи:

- 1-й етап – емоційне спілкування дитини з дорослим (від 1 до 56 місяців);
- 2-й етап – розвиток розуміння мовлення дорослого (від 6 до 11–12 місяців);
- 3-й етап – розвиток самостійного мовлення (10–12 місяців – другий рік життя).

Становлення і розвиток мовлення дітей першого року життя досліджувалося *фізіологами* (М. Кольцова, І. Павлов, М. Красногорський, А. Іванов-Смоленський, І. Сеченов та ін.), *психологами* (Б. Баєв, Л. Виготський, О. Лурія, А. Маркова, Д. Николенко, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та ін.), *лінгвістами* (О. Гвоздєв, О. Потебня та ін.), *лінгводидактами* (А. Богущ, Є. Тихеева, Л. Федоренко та ін.), *педагогами* (Ю. Аркін, Н. Аксаріна, А. Іваненко, Т. Науменко, В. Петров та ін.).

Загальна класифікація голосових реакцій у дітей першого року життя

Стадії	Вік дітей	Голосові реакції
Крик	1 день – 1,5 місяці	Голосові звуки, що нагадують фонемі <i>a, o, e, y</i> .
Гукання	1 міс. – 2–3 місяці	Поєднання голосного <i>a</i> та приголосних <i>z, k</i> : <i>агу-у, аку-у</i>

Гуління	2–3 міс. – 4 місяці	Об'єднання приголосних: <i>фр-р-р, р-р-р, тиль-ль, тль-ль-ль</i>
Трелі	4–4,5 міс. – 5–5,5 міс.	Співуче гулення: <i>а-а-а, а-е-о, у-у-о, ля-а-а, му-у-у</i>
Белькіт	5,5–6 міс. – 1–1 рік і 2 міс.	Повторення складів: <i>ма-ма-ма; ба-ба-ба; та-та-та</i> та ін.
Слова-склади	8–10 міс. – 1 рік	Слова-склади: <i>на, па, ма, ма-ма, ба-ба, ав-ав, му, дай та ін.</i>

Для подальшого розвитку мовлення дитині потрібно: а) навчитися виокремлювати звукокомплекси (слова) із цілого мовленнєвого потоку; б) здійснювати фонетичний аналіз кожного звукокомплексу; в) розуміти мовлення дорослого; г) засвоїти механізм звуковимови (артикуляцію). Усі ці завдання вирішуються у процесі спілкування дитини з дорослим, розпочинаючи з другої половини першого року життя.

На *другому етапі* виникає новий тип спілкування дорослого з дитиною – спілкування на основі розуміння мовлення дорослого. Дитина починає розуміти, що кожний предмет, кожна властивість предмета, кожна дія має свою назву. Основна мета спілкування дорослого з дитиною не обмежується емоційним контактом, а потребує виконання дитиною певної дії.

За твердженням Д. Ельконіна, головними передумовами виникнення розуміння мовлення є такі: а) виокремлення предмета з навколишніх; б) зосередження уваги на предметі; в) наявність у дитини яскраво вираженої емоційної реакції. Розуміння мовлення дитиною з'являється, насамперед, на запитання "Де?", що стимулює її до зорового пошуку та орієнтовних реакцій.

Під час багаторазових повторень у дитини формується зв'язок між словом дорослого і предметом. Проте такий зв'язок утворюється не відразу, а проходить низку етапів (Д. Ельконін).

Спочатку реакція на слово дорослого відсутня, дитина не повертає голови у бік названого предмета. Потім на слово дорослого виникає орієнтовний пасивний рух у бік місця знаходження предмета, тобто реакція на інтонацію. Нарешті, виникає диференційований зв'язок (дитині майже 10 місяців) між словом і предметом, який виражається в пошуку предмета і знаходженні його в іншому місці. Це і є початкова форма розуміння мовлення дорослих.

Ф. Фрадкіна описує такі *реакції дитини* на звернене до неї мовлення дорослого:

- а) повертання голови в бік предмета після його називання дорослим (7–8 місяців);
- б) виконання завчених рухів при називанні предметів дорослим (7–8 місяців);

в) виконання елементарних доручень дорослих за словесною інструкцією (9–10 місяців);

г) вибір предмета за словесною вказівкою (10–11 місяців);

г) припинення дії під впливом словесної заборони: "не можна" (12 місяців).

Слід зауважити, що на початку другої половини першого року життя слова для дитини ще не набули узагальнювального значення, почуте слово вона пов'язує з конкретним (тільки одним) предметом.

Після 7 місяців дитина вже виконує відповідні рухи на слова "ла- дусі", "до побачення". Наприкінці першого року життя діти виконують рухи на слова "відкрий", "закрий", "поклади" тощо.

У другому півріччі активно розвивається наслідування на основі белькотання. Дитина, яка не белькоче, не може навчитися наслідувати. Спочатку дитина наслідує звуки власного белькотання, пізніше воно збагачується новими звуками.

Третій етап підготовчого періоду характеризується розвитком самостійного мовлення, появою перших слів, з'являються перші усвідомлені слова. З'являються слова – "так", "ні", дитина називає словами дорослого ("тато", "мама", "тьотя", "няня", "баба"), окремі дії ("дай", "діди"), у словнику налічується в середньому 10–15 слів.

Г. Ляміна рекомендує використовувати такий педагогічний *прийом з дітьми першого року життя*: називання дорослим поряд із правильним словом його спрощену вимову (кішка – киця, машина – бі-бі).

Проводити заняття: показ і називання дітьми предметів та іграшок; "схованки" предметів та їх показ; заняття з картинками.

Другий рік життя – період інтенсивного і швидкого розвитку мовлення дітей. Розвиток мовлення відбувається в таких *напрямах*: рідну мову;

- розвиток розуміння мовлення дорослого;
- формування функцій узагальнення в мовленні;
- збагачення й активізація словника;
- розвиток здібності наслідування і вдосконалення звуковимови;
- формування граматичної будови рідної мови.

Етапи розуміння мовлення дорослого (за Є. Каверіною)

Дитина виконує дії за вказівкою дорослого:

1) *загальні дії* ("дай, принеси, поклади"); 2) *конкретні* ("йди обідати, візьми ляльку"); 3) *складні, системні дії у відповідь на вимогу* дорослого ("побудуй вежу, намалюй квітку"); 4) *виконує словесні доручення* ("візьми зайчика і віддай його Іринці"); 5) *впізнавання і розуміння предметів, що зображені на картинках, кубиках* ("принеси кубик із ведмедиком").

Розвиток розуміння мовлення, за Г. Люблінською, виявляється в тому, що дитина: 1) правильно співвідносить слово з предметом (дією, ознакою) незалежно від ситуації; 2) знайоме слово набуває узагальненого характеру.

М. Кольцова виділяє етапи розвитку *узагальнення* у дітей другого року життя:

Нульовий ступінь – назва конкретного одиничного предмета, власне ім'я.

Перший ступінь – загальне ім'я, загальна назва однорідних предметів, дій, якостей.

Другий і третій ступені – дитина впізнає предмети незалежно від їх кольору, форми, величини.

Н. Швачкін дає класифікацію *дитячих узагальнень*:

Наочне узагальнення – дитина групує предмети за найбільш яскравими зовнішніми ознаками, найчастіше кольорами.

Слова-імена – на основі дій з предметами, дитина об'єднує зорові і тактильні образи в єдине цілісне уявлення про предмет. Назву предмета дитина відносить до того предмета, з якою діє.

"Істинні узагальнення" – на основі загальних ознак.

А. Маркова описує певну послідовність в *оволодінні дитиною словом*:

Перший етап – (8–12 місяців) – з'являються слова-склади, які дитина вживає у скороченому вигляді (ка, пу, ва).

Другий етап – поява двоскладових слів (бо-бо – боляче; а-па – впав).

Третій і четвертий етапи – дитина вживає три- і чотирискладові слова.

Особливості перших слів дітей (А. Маркова):

1) багаторазове повторення складів, що нагадує белькотання; 2) вставляння голосних при збігу приголосних (хліб – хиліб); 3) уподібнення складів (бабака – собака); 4) скорочення збігу приголосних (сон – слон).

Німецькі вчені (В. Штерн і Ш. Бюлер) виокремили *дві специфічні особливості перших дитячих слів*: 1) між словами дитини і дорослого існують різкі фонетичні відмінності; 2) багатозначність перших дитячих слів.

Другий рік життя Н. Швачкін відніс до фонемної стадії, оскільки дитина розуміє мовлення дорослих на основі значень, пов'язаних із певним звуковим складом. Насамперед діти розрізняють голосні звуки, а згодом приголосні. У роботі В. Бельтюкова встановлена послідовність сприймання на слух артикулювання дітьми приголосних:

Таблиця 2.2

Розрізнення на слух приголосних звуків

Розрізнення на слух	Послідовність становлення звуків у дитячому мовленні
Шиплячі – свистячі	Сонорні – шумні

Тверді – м'які	Глухі – дзвінкі
Сонорні – шумні	Проривні – фрикативні
Глухі – дзвінкі	Тверді – м'які
Проривні – фрикативні	Шиплячі – свистячі

На другому році життя діти оволодівають діалогічною формою мовлення. Формуються такі функції діалогу: а) вплив на співрозмовника; б) вираження думок.

Становлення граматичної правильності мовлення у дітей розкрито у працях М. Красногорського, О. Гвоздева, Д. Ніколенка, Ф. Сохіна, В. Ядешка та ін.

Періоди засвоєння граматичної будови мовлення (Д. Ніколенко):

Пасивне засвоєння (5–6 місяців – до початку 2-го року життя) – розуміння граматичних значень.

Активне засвоєння (2–3-й роки життя).

Тривалість пасивного оволодіння граматичною будовою мовлення залежить переважно від виховного мовного впливу дорослих. Речення мають ситуативний характер, їх розумінню допоможе обстановка, ситуація, в якій дитина вимовляє це слово.

Наприкінці другого року життя у мовленні дітей з'являються речення з 3–4 слів і питальні речення. Перші питальні речення виражаються лише самою інтонацією ("Мама купила яблука?").

На другому році життя дитина оволодіває діалогічною формою мовлення. Ініціатором виступає дорослий. Активний діалог з дітьми залежить від умов: а) рівня мовленнєвого розвитку дітей; б) вміння дитини спілкуватися з дорослим з різного приводу; в) вміння адекватно відповідати на запитання дорослого. У дітей формуються такі функції діалогу: а) вплив на співрозмовника; б) вираження власних думок.

Види занять з дітьми другого року життя: показ предметів з називанням; показ предметів у дії; організовані спостереження за живими об'єктами і транспортом; заняття з картинками, звуконаслідувальні ігри; показ інсценівок; читання забавлянок, віршів.

На другому році життя з дітьми проводять організовані спостереження. Спостереження за одним і тим самим об'єктом проводять декілька разів з поступовим ускладненням.

На третьому році життя розвиток мовлення дітей продовжується у таких напрямках: розуміння мовлення дорослих; оволодіння активним мовленням; удосконалення звуковимови; засвоєння граматичної будови мовлення, розвиток діалогічного мовлення.

Розуміння мовлення. Дитина вже розуміє контекстне мовлення: тексти оповідань, казок у супроводі наочності. З нею можна говорити не лише про ті предмети і явища, які її оточують, а й про те, що відсутнє, про минулі й

майбутні події, про дитячі почуття та переживання. Наприклад, про те, що дитина бачила вчора в зоопарку, куди вона збирається йти завтра, які іграшки є у неї вдома, хто їх купив чи подарував, якими іграшками прикрашали ялинку, хто у неї був на дні народження. У другому півріччі діти вже можуть розуміти нескладні за сюжетом з простими словами тексти, розповіді, оповідання, казки без супроводу наочності.

Напрямки роботи з дитиною над точним розумінням мовлення:

- формувати вміння розрізняти предмети за зовнішнім виглядом (формою, розміром, кольором);
- ознайомлювати дітей з властивостями, якостями, ознаками предметів та явищ, відносинами (просторовими, часовими, місцезнаходженням) між ними;
- вчити розуміти узагальнювальні поняття (меблі, іграшки, одяг); спонукати дітей до спогадів (про свята, ранки, вихідні дні); розуміти та впізнавати окремі дії та сюжети за картинками; розуміти зміст оповідань; казок.

Оволодіння активним мовленням. На третьому році життя швидкими темпами розвивається активне мовлення. Проте саме в цьому віці яскраво виражені індивідуальні відмінності в темпах збагачення словника. Напевне, саме з цієї причини відрізняється кількісна характеристика слів, що її подають різні автори. Наприкінці третього року життя у словнику дитини налічується 1000–2000 слів (за Н. Аксаріною), 1200–1500 слів (за Г. Ляміною). У словнику дитини третього року життя є вже усі частини мови, проте переважають іменники, які становлять понад 50 % від усіх слів, що їх вживає дитина.

Усі слова, які діти засвоюють на третьому році життя, В. Гербова поділяє умовно на чотири групи:

- слова, що означають назву предметів, дій з ними, властивості, відносини в найближчому оточенні;
- слова, що означають назви збірних іменників;
- слова, що означають назви предметів, дій, властивостей далекого оточення, але зрозумілого дітям;
- слова різних частин мови (займенники, прислівники, частки тощо).

Рівні засвоєння слів дитиною:

- дитина розуміє слова, але не використовує його в активному словнику;
- дитина впізнає та називає слово (дію, якість, ознаку) лише у звичних для дитини умовах;
- впізнає і правильно називає слово (дію, відносини, властивості) за будь-яких умов.

Панівною формою мовлення дітей третього року життя, за даними С. Рубінштейна і Г. Леушиної, є ситуативне мовлення. Г. Леушина виокремлює такі форми ситуативного мовлення дітей: а) дитина або зовсім випускає іменник, або замінює його займенником, при цьому не вказуючи, кому саме

належить цей займенник; б) в одному реченні одним і тим самим займенником називаються різні об'єкти і суб'єкти; в) у мовленні переважають слова *ось, цей, тут, там, потім, такий, така*, які супроводжуються жестами і діями.

У другій половині року спостерігаються перші вияви контекстового мовлення.

Удосконалення звуковимови. На третьому році життя продовжує вдосконалюватися звуковимова, більшість звуків дитина вимовляє правильно: губні, губно-зубні, передньо- і задньоязикові. До 2 років 6 місяців передні піднебінно-язикові звуки ще замінюються звуком "т". Іноді дитина замінює звуком "т" усі приголосні, спостерігається явище "татизму" (*tatima* – машина). Свистячі, шиплячі, сонорні звуки (*р, л*) дитина або зовсім випускає, або замінює іншими легшими звуками. Згідно з дослідженнями Г. Ляміної, за сприятливих умов виховання 30–50 % дітей наприкінці третього року життя правильно вимовляють звуки *з, с, ц, ч, в, ф, н*, а 10–30 % – шиплячі і звук "р". Для звуковимови дітей цього віку властивою є нечіткість і загальна пом'якшеність вимови.

Засвоєння граматичної будови мовлення

На третьому році життя продовжується засвоєння граматики рідної мови. За О. Гвоздєвим, це другий період засвоєння граматичної будови мови (від 1 року 10 місяців до 3 років): 2 роки 1 місяць – 2 роки 3 місяці – засвоєння відмінкових закінчень; 2 роки 3 місяці – 3 роки – засвоєння службових слів.

Перші речення зі сполучниками у мовленні дитини з'являються у 2 роки 3 місяці, саме у цей період вона починає вживати і перші складнопідрядні речення. У 2 роки 4 місяці з'являється пряма й непряма мова, причому раніше й частіше пряма мова, яка завжди стоїть після вказівки, кому вона належить (*Вона сказала: дай мяц*).

Види занять: спостереження в докільці (діяльність людини, природа); цільові прогулянки, дидактичні ігри; заняття з картинкою; бесіди-розповідання; ознайомлення з художньою літературою, читання художніх творів; показ лялькового і тіньового театрів; показ діафільмів; настільні дидактичні ігри; показ інсценівок; спеціальні заняття на свіжому повітрі; ігри в оповідання; заняття з сенсорного виховання з дидактичним матеріалом.

Методи та прийоми: показ з називанням; показ у дії; багаторазове повторення фраз, слів у їх різноманітних варіантах і комбінаціях; запитання; пояснення; словесні доручення; ігри та ігрові вправи; розповідання, бесіда, читання.

Успіх і ефективність заняття, як зазначає В. Гербова, залежить від вдалого чергування методів і прийомів навчання. З-поміж них:

- чергування пояснень, вказівок і показів з ігровими завданнями;
- сполучення хорових відповідей дітей з індивідуальними;
- використання різноманітного демонстраційного матеріалу;

- використання найрізноманітніших завдань, спрямованих на те, щоб дати можливість дітям рухатися.

На третьому році життя дитини педагог має:

- продовжувати розвивати здібності дітей розуміти мовлення оточення, звернене до всіх;
- розширювати орієнтування дитини в навколишньому, зосереджуватись у процесі спостережень;
- формувати вміння розрізняти різні предмети за зовнішніми ознаками, їх діями;
- знайомити дітей з властивостями, якостями, ознаками предметів, відношеннями між ними;
- вчити розуміти узагальнені поняття, стимулювати спогади;
- розуміти і впізнавати дії і сюжети за картинками;
- розуміти зміст оповідань і казок.

Методика роботи з картинкою в ранньому віці розкрита в працях А. Богущ, В. Єзикеєвої, Г. Лози, Є. Радіної та ін.

Під час планування перших занять з картинкою вихователь ставить такі завдання:

- привернути увагу дитини до зображеного;
- викликати слухове зосередження на слово дорослого;
- пов'язати зображене зі словом (розуміння за словом).

2. Мовленнєвий розвиток молодших дошкільників (3–5 років)

Якісним новоутворенням є оволодіння активним розмовним мовленням. Основні функції мовлення: *інформаційна, соціального зв'язку, впливу на оточення*, за допомогою яких дитина висловлює думки, коментує свої дії. Розвинене чуття мови, діти помічають і виправляють мовленнєві помилки. На кінець п'ятого року життя дитина переважно оволодіває всіма звуками рідної мови. Завершується формування граматичної правильності мовлення: дитина навчається правильно змінювати слова, узгоджувати їх з іншими, встановлює словотворчі зв'язки. Вдосконалюється структура складносурядних та складнопідрядних речень.

Головною формою спілкування залишається діалогічне мовлення. Наприкінці четвертого року життя ситуативне мовлення поступово змінюється контекстним. На п'ятому році життя розвивається монологічне мовлення, мовлення-повідомлення. Дитина будує висловлювання різного типу: мовлення-розповідь (сюжетні розповіді на наочній і словесній основі, творчі розповіді, переказ художніх творів), мовлення-опис.

3. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку (5–6/7 років)

Мовлення стає об'єктом уваги дитини – вона активно грається словами, римами, експериментує, задовольняючи свої пізнавальні та особистісні потреби. Завершується процес фонематичного сприймання: діти чують і розмовляють правильно, у них формуються тонкі й диференційовані образи слів і окремих звуків, з'являється усвідомлення звукової сторони мовлення. Збагачується словник. Діти використовують у мовленні всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, доречно застосовують прислів'я, образні вирази, фразеологізми. Удосконалюється граматична правильність мовлення. Формуються навички корекції і самокорекції граматично правильного мовлення.

Одним з головних типів спілкування є спілкування з однолітками та встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, при цьому діалогічні форми спілкування дедалі частіше змінюються контекстними, монологічними.

Якісним новоутворенням є поява планувальної і регулювальної функцій мовлення. До шести років формуються функції мовлення (комунікативна, контактновстановлювальна, дейктична, планувальна, регулювальна, резюмувальна, волюнтативна, естетична, гносеологічна, мислетворча, мовленнєва) та форми мовлення (діалог, монолог, внутрішнє, ситуативне, контексте, повідомлення, розповідь, опис, міркування, пояснення, інструкція) (А. Богуш, Н. Гавриш).

4. Статеві характеристики мовленнєвого розвитку дошкільників

Виховання гармонійно розвиненої особистості без урахування статевої належності неможливе. Це стосується і мовлення. Не слід чекати від хлопчиків і дівчаток однакових форм мовленнєвої активності, способів мовлення, особливостей спілкування з однолітками та дорослими. Це залежить від того, що у хлопчиків і дівчаток по-різному формуються психофізіологічні функції, до яких належить і мовленнєва. Експериментальні дослідження сучасних фахівців В. Єремєєвої, Т. Лоскутової, Т. Титаренко, Т. Хризман показують певні

відмінності нейрофізіологічних механізмів організації мовленнєвих функцій у хлопчиків і дівчаток в онтогенезі. Залежно від цього мовленнєві здібності дітей різної статі мають свої особливості (див. дод. В). Дівчатка трохи раніше за хлопчиків починають говорити (в середньому хлопчики відстають на 2–4 місяці), читати, писати, мають ширший запас слів, частіше вживають складні граматичні конструкції. У хлопчиків дещо інший словниковий запас, вони більше використовують вигуки й дієслова, що свідчать про їхню активність, прагнення не спостерігати, а перетворювати, видозмінювати навколишній світ.

Мова дівчаток швидше предметно-оцінювальна, містить більше іменників і прикметників, покликаних прикрашати фрази. Під час розповіді хлопчики більше орієнтовані на фактаж, говорять про події, деталізують їх, а дівчатка намагаються поділитися своїми оцінками, коментарями з приводу того, що трапилося, асоціаціями, які виникли, передчуттями і спогадами.

Такі особливості в організації мовленнєвої діяльності дітей дають нам право говорити про певні істотні відмінності в регуляції рухової та емоційної сфери хлопчиків та дівчаток. А організує і регулює будь-яку діяльність людини, в тому числі і мовленнєву – її мозок.

Мозок людини асиметричний, це дає можливість йому по-різному обробляти ту інформацію, яка надходить зліва і справа. Головна відмінність лівої півкулі від правої полягає в тому, що в лівій півкулі розміщені мовленнєві центри (центр Верніке – сприймання мови на слух розуміння мови; центр Брока – мовно-руховий центр, який забезпечує артикуляцію звуків; центр Дежеріна, який керує письмовою мовою, діяльністю руки, пальців як органа письма) і переробка всієї інформації, яка надходить у ліву півкулю, відбувається за допомогою словесно-знакової системи. Людина говорить. Ліва півкуля ніби поділяє картину світу на частини, на деталі й аналізує їх, вибудовуючи причинно-наслідкові ланцюжки, класифікуючи всі об'єкти. На це потрібен час, і ліва півкуля діє повільніше.

Права півкуля, в якій немає мовленнєвих центрів, охоплює картину світу цілісно, одночасно включаючи в розгляд всю конкретну реальність, не поділяючи на частини, а синтезуючи образ в усій сукупності його конкретних проявів. Цей процес відбувається швидко. Існують випадки, коли мовленнєві центри формуються не в лівій півкулі, а в правій. Ці люди зазвичай стають лівшами.

Відомий учений Е. Пітерс пише про те, що існує два типи розвитку мовлення у дітей: аналітичний і гештальтний ("гештальт" – образ, форма). Діти з аналітичним типом розвитку мовлення ідуть від окремих слів до словосполучень, а потім до граматичного оформлення висловлювань. Насправді це відбувається так: спочатку дитина називає кішку "кі", потім – "китя", потім "китя пате" (киця плаче) і т. д.

Діти з гештальтним типом висловлювання спочатку будують суцільний текст, тобто будують речення, в яких немає слів. Це виглядає як незрозуміле бурмотіння, яке має мелодію мовлення. Потім дитина починає включати у це бурмотіння окремі слова, які вона навчилася говорити. При цьому для неї важливо не точність висловлення звуків, а ритм і музика слова.

Отже, дитина-"аналітик" іде від слова до розгорнутого висловлювання, а "гештальтник" – від розгорнутого висловлювання до оволодіння окремим словом. Часто із "гештальтників" виростають художньо здібні люди.

Спираючись на дані зарубіжних вчених, російські фахівці В. Єремєєва, Т. Лоскутова, Т. Хризман виділили, що у хлопчиків і дівчаток мовленнєвий контроль реалізується на однаковому рівні, але забезпечується інтеграцією різних функціональних систем. У дівчаток для мовленнєвого контролю виділено два фактори: загальна зорово-моторна координація і тонкі перцептивно-моторні уміння. У хлопчиків – один недиференційований фактор: слухові, зорові і моторно-перцептивні здібності, які мають мовний компонент.

Якщо брати до уваги, що мовлення дівчаток більш розвинене, а це стосується "виконавчої" частини мовлення, досконалості мовленнєвого процесу: рухливості мовлення, швидкості читання, то той бік мовлення, який пов'язаний з пошуком: знаходження словесних асоціацій, розв'язування задач, кросвордів – краще розвинений у хлопчиків.

Експериментальні дослідження В. Єремєєвої, Т. Хризман, які полягали в тому, що дітям 6–7 років було запропоновано назвати "хороші" слова, які мають емоційну забарвленість, показали, що дівчатка частіше за все вживають зменшувально-пестливі слова, а хлопчики майже не використовують таких слів.

Науковцями доведено, що при називанні слів частіше за все домінує одна із півкуль. Виявилось, що лівопівкульня стратегія найчастіше пов'язана з великою кількістю дієслів, а правопівкульня – з потоком іменників та прикметників. Хлопчикам лівопівкульня стратегія більш притаманна, ніж дівчаткам.

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічні джерела відомих науковців, можна вважати, що на розвиток мовленнєвої діяльності, а зокрема, становлення мовленнєвих характеристик дошкільника, впливають статева диференціація та міжособистісні взаємини під час різних видів діяльності. Система знань особливостей мовленнєвих характеристик хлопчиків та дівчаток допоможе дорослому правильно оптимізувати процес мовленнєвого розвитку дошкільників. Доступні і близькі дошкільникам за змістом, короткі за формою потішки, народні казки та ігри, приказки і прислів'я можуть стати важливим засобом статево-рольового виховання.